

แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน

Guideline to Create Participation of Elderly in The Community

อรรณพ นิยมเดชา¹ และสุเมษย์ หนกหลัง²

Annop Niyomdecha and Sumate Noklang

Received: December 29, 2022

Revised: April 30, 2023

Accepted: June 10, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน และ 2) บูรณาการและสังเคราะห์กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยเทคนิคการจัดหมวดหมู่ความรู้โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 50 ฉบับ ผลการวิจัย พบว่า 1) ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน มี 4 ประการ คือ รู้เท่าทันการนิยามความหมายผู้สูงอายุตามแนวคิดสมัยใหม่ กระบวนการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร 2) กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบด้วย 5 แนวทาง คือ การทำความเข้าใจความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุรู้ในความสามารถของตนเอง การเปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถ และการสร้างบทบาทให้ผู้สูงอายุในชุมชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, ชุมชน, ผู้สูงอายุ, พลังชุมชน

¹⁻² มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Srinakharinwirot University

Corresponding author, e-mail: annop.swu@g.swu.ac.th

Abstract

The objectives of this research article were 1) to analyze knowledge related to creating participation of the elderly in the community; and 2) to integrate and synthesize the theoretical framework regarding guidelines to create the participation of the elderly in the community. It was a document analysis research. Data were analyzed using knowledge categorization techniques by collecting data from 50 documents and research studies related to guidelines for creating participation of the elderly in the community. The results of the research found that 1) knowledge related to creating participation of the elderly in the community consisted of 4 aspects: knowledge of the definition of the elderly according to modern concepts, the process of building self-empowerment of the elderly, conscientiousness towards the self-empowerment of the elderly and communication practice theory; 2) the theoretical framework for creating participation of the elderly in the community consisted of 5 approaches: understanding the needs of the elderly in the community, stimulating the elderly to know their own abilities, opening a space for the exchange of ideas between the community and the elderly, encouraging the elderly to show their abilities and creating roles for the elderly in the community.

Keywords: Participation, Community, Elderly, Community Power

บทนำ

คำว่า “ผู้สูงอายุ” ถูกนำมาใช้ในการกำหนดกฎเกณฑ์และช่วงอายุในการทำงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งนำไปสู่ภาวะการเกษียณอายุเมื่อถึงช่วงเวลาที่กำหนดขึ้น โดยมีการคาดการณ์ว่าจะส่งผลให้ประเทศไทยจะมีวัยแรงงานลดจำนวนลงเหลือ 61% ในปีพ.ศ. 2570 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2562) จากการที่ผู้สูงอายุออกจากตลาดแรงงานที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนผ่านของบุคลากรเข้าสู่วัยเกษียณส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจโดยรวมเนื่องจากการขาดช่วงของกำลังคนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคธุรกิจ ภาคการผลิต และภาคการเกษตร ยังส่งผลต่อตัวผู้เข้าสู่วัยเกษียณอายุเองด้วยที่ต้องขาดรายได้ในการดำรงชีวิต (สุวิษา เป้าอารีย์, 2559) ซึ่งแท้จริงแล้วมีกลุ่มผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยังคงต้องการใช้ศักยภาพของตนเองและ

เชื่อว่าพวกเขาจะสามารถอยู่ในตลาดแรงงานได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากนโยบายภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรภาคประชาสังคมที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดการให้คุณค่าของผู้สูงอายุ เพื่อการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มผู้สูงอายุได้กลับมาใช้ศักยภาพและความสามารถในการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพ ซึ่งมีผลทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีพลังในตนเองมากขึ้น (เบญจวรรณ อุปัชฌาย์ และสุรุดิ ปัตติธสง, 2558; สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ, 2559; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2562) ขณะเดียวกันยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนมากที่ไม่สยบยอมต่อโครงสร้างที่บอกว่าผู้สูงอายุไร้สมรรถภาพหรือการทำงานของสูงอายุต้องอยู่ในตลาดแรงงานในระบบเท่านั้น คนกลุ่มนี้ยังมีแนวคิดในการประกอบอาชีพอิสระ ไม่ว่าจะเป็นการทำธุรกิจด้วยตัวเอง หรือการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพ ดังที่เราจะเห็นได้จากการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุหลายชุมชนในประเทศไทยที่รวมกลุ่มเพื่อใช้ศักยภาพของตนเองจนกลายเป็นกลุ่มสำคัญที่สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนให้เติบโต และสร้างรายได้เพื่อขับเคลื่อนชุมชนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Avendano, M. & Cylus, J., 2019) ด้วยความสำคัญดังกล่าวภาครัฐได้เตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุโดยได้กำหนดนโยบาย แผนงาน และมาตรการต่าง ๆ เช่น กลยุทธ์การขับเคลื่อนประเทศด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การขยายอายุเกษียณเพื่อช่วยเหลือผลกระทบต่อการชะลอตัวของเศรษฐกิจ หรือการสนับสนุนให้บริษัทจ้างงานผู้สูงอายุที่จะช่วยสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2561) ดังนั้นแนวทางการส่งเสริมผู้สูงอายุให้สามารถใช้ศักยภาพของตนเองและดำรงชีวิตจึงไม่ใช่เพียงการเข้าอยู่ในตลาดแรงงาน แต่เป็นการสนับสนุนการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ

การมีส่วนร่วมเป็นการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้เข้าร่วมที่มีเป้าหมายร่วมกัน โดยลักษณะสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมคือประโยชน์ในด้านการจัดการต่อปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารของสังคมยุคใหม่ที่เน้นปัจจัยในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งเน้นการตัดสินใจร่วมกัน อันไม่ควรเป็นการตัดสินใจของคนกลุ่มน้อย แต่ต้องเป็นไปตามระเบียบของสังคม (Creighton, J. L., 2005) โดยกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมนำไปสู่การเพิ่มโอกาสการเข้าถึงกิจกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ เป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ส่งเสริมและผลักดันให้ผู้สูงอายุได้มีการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและใจที่ดีและรับรู้ถึงความสามารถของตนทำให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่งผลดีต่อคุณภาพของสังคมผู้สูงอายุในการเสริมสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) (สถาบันพระปกเกล้า, 2553)

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเกิดแนวคิดศึกษาแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อสนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพและสามารถปรับเปลี่ยนตนเองด้วยการใช้ศักยภาพที่เกิดขึ้นจากพลังในตัวเองของผู้สูงอายุเอง เพื่อสื่อให้เห็นถึงแนวคิดที่แสดงถึงศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน
2. เพื่อบูรณาการและสังเคราะห์กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วยวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 50 ฉบับ ประกอบด้วย 4 แนวคิด คือ รู้เท่าทันการนิยามความหมายผู้สูงอายุตามแนวคิดสมัยใหม่ กระบวนการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร
2. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากความรู้ในเอกสารที่ปรากฏซึ่งแสดงถึงนัยสำคัญต่อการแสดงออกถึงปรากฏการณ์ (Phenomena) ในแนวคิด (Concept) หรือทฤษฎี (Theory) เนื้อหาโดยพิจารณาจากหัวข้อและข้อความที่ปรากฏ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ต่อมานำความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน โดยใช้แนวคิดการตรวจสอบข้อมูลด้วยหลักการพื้นฐานการจัดหมวดหมู่ความรู้ (Classification of Knowledge) สำหรับการวิเคราะห์และตรวจสอบความซ้ำซ้อน เพื่อจัดกลุ่มเนื้อหาความรู้สำหรับการพิจารณา ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ร่วมกับวิธีการของ Thematic Analysis โดยนำข้อมูลมาอ่านอย่างละเอียดเพื่อทำความเข้าใจและตั้งดัชนี (Theme) จัดระบบจำแนกหมวดหมู่ดัชนี (Sub Theme) และนำมาสู่การตีความหมาย (Braun, V. & Clarke, V., 2012)

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์เนื้อหาความรู้ในเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยมีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน และ 2) เพื่อบูรณาการและสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ความรู้ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดในการวิเคราะห์ประกอบด้วยแนวคิดกระบวนการปลูกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) และทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Theory of Communicative Action) (Freire, P., 2012; Freire, P. & Macedo, D, 2014; ชิดชงค์ ส.นันทนาเนตร, 2560) โดยวิเคราะห์ได้ 4 ประการ คือ การรู้เท่าทันการนิยามความหมายผู้สูงอายุตามแนวคิดสมัยใหม่ กระบวนการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร ดังนี้

1.1 การรู้เท่าทันการนิยามความหมายผู้สูงอายุตามแนวคิดสมัยใหม่ การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการนิยามความหมายโดยชุดความรู้ตามแนวคิดสมัยใหม่ พบว่า คำจำกัดความบุคคลเป็นผู้สูงอายุตามแนวคิดโครงสร้างสังคมสมัยใหม่ que แสดงถึงสถานะของบุคคลที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ซึ่งหมายถึงสถานะของบุคคลที่มีความอ่อนแอทางร่างกายและจิตใจ มีความเจ็บป่วยหรือความพิการเกิดร่วมด้วย คำจำกัดความเหล่านี้ล้าแล้วแต่ถูกผลิตจากโครงสร้างทางสังคมที่อยู่ภายใต้กระบวนการทัศน์ตามกระแสหลัก (Grand Narrative) ในด้านการเสื่อมถอยของสุขภาพ รายได้เฉลี่ย และโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้น ส่งผลให้แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุถูกกดทับให้เบียดขับออกจากสังคมกลายเป็นคนไร้ศักยภาพที่ต้องได้รับการดูแลแบบพิเศษอยู่เสมอ ผู้สูงอายุจึงถูกลดทอนด้วยโครงสร้างทางสังคมให้ลดคุณค่าและศักยภาพของตนเอง เรียกว่า เป็นการนิยามความหมายของผู้สูงอายุอย่างเหมารวมในทางลบ (Negative Stereotype) เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมเนื้อตัวร่างกาย การใช้เทคโนโลยีทางอำนาจ เช่น กฎหมาย หรือนโยบายการดูแล รวมไปถึงการได้รับการสงเคราะห์ จนส่งผลให้วิธีคิดลักษณะนี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อของตัวผู้สูงอายุเองและคนในสังคม ที่แม้ว่าผู้สูงอายุจะได้รับการยกย่องและเป็นที่เคารพนับถือสำหรับคนรุ่นใหม่ แต่คนไทยยังยึดติดกับกรอบความคิดเดิมที่ว่าผู้สูงอายุมักจะประสบกับภาวะถดถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุจึงไม่ควรทำงานหนัก แต่ควรจะได้พักผ่อนอยู่กับบ้านเพื่อให้ลูกหลานดูแลมากกว่า อัตลักษณ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นเหล่านี้กลับสอดคล้องกับอัตลักษณ์ที่แท้จริงที่ผู้สูงอายุให้ความหมาย

กับตนเองในปัจจุบัน โดยจะเห็นว่าผู้สูงอายุจำนวนมากในปัจจุบันที่อาศัยทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมในรูปแบบของเครือข่ายชมรมมาเป็นตัวขับเคลื่อนการต่อรองอัตลักษณ์ใหม่ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุที่สร้างประโยชน์ให้แก่สังคมในชนบท โดยเฉพาะชมรมผู้สูงอายุที่มีการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุได้อาศัยทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และทุนทางสัญลักษณ์ในการดำเนินกิจกรรมที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม

1.2 กระบวนการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ พบว่า โครงสร้างทางสังคมที่ถูกผลิตขึ้นให้เกิดความชอบธรรมผ่านชุดความรู้ (Knowledge) ผู้เชี่ยวชาญ (Expert) และสถาบัน (Institution) หลอมรวมจนทำให้วาทกรรมเข้มแข็งจนสามารถส่งผลให้บุคคล เช่น ผู้สูงอายุ เกิดตัวตนและรับเอาวาทกรรมนั้นจนทำให้ตัวตนเป็นเครื่องมือของความรู้ (Object of Knowledge) ขณะเดียวกันก็ย่อมมีการต่อต้านเกิดขึ้นควบคู่กันเสมอจากกลุ่มบุคคลที่ไม่ได้ยอมรับภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม ไม่ยอมรับตัวตนที่ถูกให้ความหมายและผลิตซ้ำจนกลายเป็นอำนาจเข้าครอบงำบุคคลจึงพยายามแสวงหาทางเลือกใหม่ในการดำรงชีวิตและดำรงอัตลักษณ์แห่งตัวตนของผู้สูงอายุ (Self-Identities) มนุษย์ต่างมีตัวตนที่ไม่ได้เกิดจากการยอมรับความหมายตามอำนาจกระแสหลักเท่านั้น มนุษย์จึงสามารถสร้างความหมายให้กับตัวเองได้ และการสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเองก็คือการสร้างตัวตนใหม่ ด้วยการแสวงหาความจริง (Investigation) และการทำความเข้าใจ (Understanding) สถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การมีมโนธรรมสำนึกในการตระหนักรู้ว่าตนเองตระหนักรู้เรื่องใดเพื่อการรับรู้สิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม

กระบวนการที่สำคัญที่นำไปสู่การสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน โดยสามารถสร้างการยอมรับในคุณค่าของสังคมและวัฒนธรรมภายในชุมชนได้ และบางครั้งสามารถเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของชุมชนที่ไม่พึงปรารถนา เป็นวิธีการที่สามารถสร้างประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เป็นการระดมเอาพลังความคิด พลังกาย พลังใจ และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนออกมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุช่วยให้การปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) เป็นไปอย่างสงบสันติก่อให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีระเบียบระบบและเป็นที่ยอมรับทุกฝ่ายในชุมชน จุดเน้นของกระบวนการนี้ คือ การทำให้คนมีความตระหนักและลุกขึ้นมาสร้างความเปลี่ยนแปลงเพื่อตนเอง และสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมให้เกิดขึ้น ดังนั้น อัตลักษณ์ความเป็นตัวตนที่แท้จริงของผู้สูงอายุจะถูกสร้างขึ้นเป็นอัตลักษณ์ใหม่ด้วยความเชื่อที่มีต่อศักยภาพของตนเองอันเกิดขึ้นจากความตระหนักรู้ในตนเองที่เกิดจากความเข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยการวิพากษ์ร่วมกัน และสามารถสื่อสารสะท้อนอัตลักษณ์ของตนออกมาเพื่อสร้างการรับรู้ของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุได้อย่างมีพลัง

1.3 มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ “มโนธรรมสำนึก” (Conscientization) หมายถึง ความกระตือรือร้นในการที่จะเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับตนเองในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ กระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) เป็นกระบวนการที่ผู้สูงอายุถูกกระตุ้นให้แสวงหาความจริงเกี่ยวกับตนเอง และตระหนักรู้ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเหล่านั้นผ่านกระบวนการสะท้อนคิดหรือวิพากษ์อดีตและการกระทำ (Reflection and Action) โดยมีแนวคิดว่าจะสามารถพัฒนามโนธรรมสำนึกด้วยกระบวนการที่ทำให้สามารถเกิดการวิเคราะห์ได้อย่างสมเหตุสมผล และหลังจากเกิดการตระหนักรู้แล้วบุคคลสามารถนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ โดยระดับมโนธรรมสำนึกของมนุษย์ประกอบไปด้วย ขั้นที่ 1 Magical Consciousness เป็นระดับมโนธรรมสำนึกที่คนอยู่ภายใต้อำนาจเร้นลับหรือเวทย์มนต์ เช่น ภายใต้ความเชื่อต่าง ๆ หรือพระเจ้า ขั้นที่ 2 Transitive Stage ระยะของการเริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อคนเรียนรู้ความจริงต่าง ๆ ในโลกมากขึ้น เริ่มรู้สึกว่ามีพลังอำนาจเหนือสถานการณ์ต่าง ๆ มากขึ้น และขั้นที่ 3 Critical Consciousness หรือ Critically Transitive Consciousness โดยในขั้นนี้บุคคลจะมีมโนธรรมสำนึก มีวิจารณญาณ มีเหตุผล มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ เพื่อหาคำตอบของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยจะใช้ความคิดในการพิจารณาตัดสินเพื่อทำความเข้าใจสาเหตุของปัญหา และหาทางพิสูจน์ในสิ่งที่ค้นพบ

กระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึกจึงเป็นกระบวนการที่สามารถทำให้ผู้สูงอายุเกิดการตระหนักรู้ในตนเองและสามารถสร้างพลังในตนเองได้ โดยเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจคน สิ่งของ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ โดยการที่ผู้สูงอายุตั้งตนเองออกจากสถานการณ์นั้น ๆ และมองอยู่อย่างห่าง ๆ เพื่อให้หลุดพ้นจากประสบการณ์เดิมที่ตนเคยถูกครอบงำหรือถูกสร้างมาแต่อดีต คือ การที่ผู้สูงอายุสามารถศึกษาสภาพความเป็นมาเป็นไปต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล และสามารถพัฒนาตนเองให้เกิดระดับมโนธรรมสำนึกที่มีวิจารณญาณและสามารถคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ได้

1.4 ทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร การสร้างพลังในชุมชน (Community Empowerment) เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา “แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน” จากฐานคิดที่ว่า บนความแตกต่างและหลากหลายของวิถีชีวิตของคนในชุมชน เรายังพบว่า ความเป็นชุมชนยังแฝงไปด้วยตัวตน มีพื้นที่ มีประเด็น มีเป้าหมาย มีระบบพลัง และมีคุณค่า ตามแนวคิดของ Jurgen Habermas กล่าวถึงการสร้างพลังในชุมชนด้วยการเปิดพื้นที่สาธารณะ โดยการพูดคุยอย่างมีสิทธิเสรีภาพ Habermas พัฒนาประเด็นและสร้างทฤษฎีที่มีอิทธิพลในด้านการเปิดพื้นที่สาธารณะเป็นอย่างมาก นั่นคือ The Theory of Communicative Action หรือทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร โดยมีความเชื่อว่าในสังคมยังมีการครอบงำและมีสาเหตุมาจากมนุษย์ใช้

เหตุผลเป็นเครื่องมือในการควบคุมคนอื่นเพื่อบรรลุเป้าหมายของตนเอง ดังนั้นการปฏิบัติการทางการสื่อสารจึงเสนอให้มนุษย์ใช้เหตุผลสื่อสารกันเพื่อให้มีเป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสารประกอบด้วย 4 ประการ คือ การสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน (Consensus) การนำไปสู่การหลอมรวม (Integration) ความเป็นหนึ่งเดียว (Solidarity) และการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากอำนาจ (Emancipation) ในการเปิดพื้นที่

จากการวิเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนประกอบด้วย รู้เท่าทันการนิยามความหมายผู้สูงอายุตามแนวคิดสมัยใหม่ กระบวนการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร โดยผู้วิจัยได้นำเสนอในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปการวิเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน

การรู้เท่าทันการนิยามความหมายผู้สูงอายุตามแนวคิดสมัยใหม่	กระบวนการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ	มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ	ทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร
การนิยามความหมายผู้สูงอายุตามแนวคิดสมัยใหม่ - การนิยามความหมายโดยชุดความรู้ตามแนวคิดสมัยใหม่ - การไม่สยบยอมต่อเกณฑ์อายุ 60 ปี - การต่อรองกับตลาดแรงงาน - การต่อรองกับชุดความรู้ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต - การรวมกลุ่มเพื่ออำนาจในการต่อสู้ต่อรองกับโครงสร้างทางสังคม	พลังที่เริ่มต้นจากตนเอง (Self-Empowerment) - อัตลักษณ์แห่งตัวตนของผู้สูงอายุ - จิตสำนึกในตนเอง - การมองเห็นคุณค่าในตนเอง - การสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเอง - การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ของตนเอง	มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ - Magical Consciousness ระดับมโนธรรมสำนึกที่คนอยู่ภายใต้อำนาจเร้นลับ - Transitive Stage ช่วงของการเปลี่ยนแปลงเบื้องต้นของบุคคล - Critical Consciousness มีวิจารณ์ญาณ มีเหตุผล มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เพื่อหาคำตอบของสิ่งที่เกิดขึ้น	ทฤษฎีการปฏิบัติการทางการสื่อสาร - Consensus การสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน - Integration การหลอมรวมกัน - Solidarity การเป็นหนึ่งเดียว - Emancipation ความเท่าเทียมกันของมวลมนุษยชาติ

2. การบูรณาการและสังเคราะห์กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในวัตถุประสงค์ที่ 1 ผู้วิจัยได้นำการวิเคราะห์ดังกล่าวมาบูรณาการแนวคิดและสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนประกอบด้วย 5 แนวทางตามแนวคิดกระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) และทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Theory of Communicative Action) (Freire, P., 2012; Freire, P. & Macedo, D, 2014; ชิตชงค์ ส.นันทนาเนตร, 2560) คือ การทำความเข้าใจความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุรู้ในความสามารถของตนเอง การเปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถ และการสร้างบทบาทให้ผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 การทำความเข้าใจความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยพบว่า กระบวนการสำคัญที่จะทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีความเข้าใจความต้องการของตนเอง เกิดขึ้นจากการทำความเข้าใจนิยามความหมายเกี่ยวกับตนเองของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะแนวคิดที่เกิดขึ้นจากชุดความรู้ตามแนวคิดสมัยใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุ การเข้าใจตัวตนของตนเอง การมองเห็นคุณค่าของตนเอง เมื่อเข้าใจความต้องการของตนเองแล้วจึงเกิดการต่อรองต่อแนวคิดสมัยใหม่จนสามารถสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเอง รวมถึงการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ที่มีเกี่ยวกับตนเองโดยไม่อยู่ภายใต้แนวคิดสมัยใหม่ได้ กระบวนการสร้างความหมายใหม่ของผู้สูงอายุเป็นกระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) ที่บุคคลหรือกลุ่มคนที่ต้องการสร้างความหมายให้กับตัวเองใหม่ด้วยการเสาะแสวงหาความจริงเกี่ยวกับตนเองผ่านการสะท้อนคิด และวิพากษ์ข้อดีรวมทั้งการกระทำที่ผ่านมาของตนเอง (Action Reflection) อย่างมีวิจารณ์ญาณ มีเหตุมีผล มีความสามารถคิดวิเคราะห์ เพื่อหาคำตอบของสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นกระบวนการในขั้น Critical Consciousness ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนามโนธรรมสำนึกที่สามารถวิเคราะห์ได้อย่างมีเหตุผล และสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเองได้

2.2 การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุรู้ในความสามารถของตนเอง เป็นกระบวนการที่สนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพยายามในการทำกายและต่อรองต่อวาทกรรมอัตลักษณ์ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมด้วยแนวทางต่าง ๆ เช่น การลดอายุด้วยการคงความแข็งแรงของร่างกาย การบริหารร่างกาย การยืดหยุ่น การทำศัลยกรรม การหลบซ่อนความชราภายใต้หน้ากาก ความหนุ่มสาว และการมองคนอื่นที่ต่ำกว่า ทั้งหมดนี้เป็นการพยายาม ต่อสู้กับอำนาจของวาทกรรมโดยผู้สูงอายุและ

เป็นความพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ นิยามความหมายใหม่ให้กับตนเอง นอกจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนจากการปรับเปลี่ยนของนโยบายภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรภาคสังคมที่สนับสนุนแนวคิดด้านอัตลักษณ์ใหม่ของผู้สูงอายุ เป็นการสนับสนุนการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพในการผลิตสร้างตัวตนใหม่ขึ้นมาเพื่อแสดงศักยภาพของตัวเองอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นพื้นฐานของอัตบุคคลที่สามารถรู้คิดได้ด้วยตนเอง (Subjectivity) อันสะท้อนให้เห็นถึงปฏิบัติการของอิสรภาพที่บุคคลค้นพบได้ในตนเอง การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุรู้ในความสามารถของตนเอง เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ และเป็นเครื่องที่ตอกย้ำการให้ความหมายใหม่ของผู้สูงอายุให้เกิดความยั่งยืนมากขึ้น เพราะเมื่อผู้สูงอายุมีการวิพากษ์เกี่ยวกับความสามารถของตนเอง และถูกกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ความสามารถจากการสะท้อนของคนในชุมชน ถือเป็นการสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน (Consensus) ของผู้สูงอายุและคนในชุมชนเกี่ยวกับความสามารถและคุณค่าของผู้สูงอายุได้

2.3 การเปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการในเชิงการปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Habermasian Critique of Communication Action) ที่สนับสนุนให้กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนเกิดการวิพากษ์เพื่อนำไปสู่การให้ความหมายต่อตนเองและประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการ Dialogue เพื่อการสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน (Consensus) การนำไปสู่การหลอมรวม (Integration) ความเป็นหนึ่งเดียว (Solidarity) และการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากอำนาจ (Emancipation) ของผู้สูงอายุ กระบวนการเปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับผู้สูงอายุ จะนำไปสู่การสร้างมโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และนำไปสู่การต่อสู้ต่อรองกับแนวคิดสมัยใหม่ เช่น การต่อรองกับชุดความรู้ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต การไม่สยบยอมต่อเกณฑ์อายุ 60 ปี และสามารถสนับสนุนซึ่งกันและกันได้

2.4 การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถ เมื่อผู้สูงอายุยอมรับความสามารถของตนเอง และมีความเข้าใจตรงกันระหว่างคนในชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุแล้ว การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถเป็นกระบวนการที่จะทำให้ผู้สูงอายุเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง รวมทั้งใช้ความสามารถในการยกระดับการทำงานซึ่งเป็นการใช้ความสามารถของกลุ่มผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถ เป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยเพิ่มทักษะที่เป็นไปตามความต้องการของตนเองในด้านการใช้ชีวิตและอาชีพได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะของการต่อรองกับตลาดแรงงานที่จำกัดความสามารถของผู้สูงอายุ นอกจากนั้นชุมชนยังสามารถสนับสนุน

กลุ่มผู้สูงอายุด้วยการจัดหางานหรือสนับสนุนอาชีพให้เหมาะสมกับแรงงานที่จะช่วยเพิ่มความสามารถในการหารายได้และยกระดับผลิตภาพของแรงงานในระยะยาว ซึ่งสามารถทำได้ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ หากแต่จะเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” ที่ถูกนำเสนอด้วยการมองเห็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากศักยภาพ และความสามารถของผู้สูงอายุเหล่านั้น เพื่อจะเป็นโอกาสให้พวกเขาได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่และมีศักดิ์ศรี และเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมและประเทศต่อไป การที่ผู้วิจัยได้ทำการบูรณาการแนวคิดและสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาความสุขของเด็กจำแนกได้ 5 แนวทาง ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอโดยสรุปดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 สรุปกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน

2.5 การสร้างบทบาทให้ผู้สูงอายุในชุมชน เมื่อผู้สูงอายุเข้าใจตนเอง มีอัตลักษณ์แห่งตัวตนใหม่ของผู้สูงอายุ จนสามารถสร้างความหมายใหม่ รวมถึงมีพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับโดยชุมชนแล้ว สิ่งที่จะทำให้กลุ่มผู้สูงอายุเกิดความยั่งยืนในความเชื่อและการเห็นคุณค่าของตนเองจนสามารถใช้ในการขับเคลื่อนชีวิตของตนเองได้ดี ชุมชนสามารถสนับสนุนผู้สูงอายุด้วยการสร้างบทบาทในชุมชนด้วยกระบวนการรวมกลุ่ม ซึ่งการรวมกลุ่มผู้สูงอายุที่เน้นการรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็ง หรือสนับสนุนศักยภาพของผู้สูงอายุมากขึ้น กระบวนการดังกล่าวส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและชุมชนได้สื่อสารถึงอัตลักษณ์ใหม่ที่ผู้สูงอายุสร้างขึ้นผ่านวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น การมีบทบาททางสังคมในชุมชน การเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตและการทำงาน การเป็นที่ยอมรับของ

คนในชุมชน ตลอดจนการได้รับรางวัลที่แสดงถึงควมมีคุณค่าด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานองค์กรภายนอกชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลความรู้ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน พบว่า ประเด็นที่ 1 ผู้สูงอายุมีแนวคิดในการให้ความหมายของตนเองในลักษณะของการมองเห็นคุณค่า ความสามารถ และใช้ศักยภาพของตนเองในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้ดี ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการที่ผู้สูงอายุเกิดการตระหนักรู้ในตัวตนและความต้องการของตนเองเพื่อต่อรองกับแนวคิดของผู้สูงอายุตามแนวคิดโครงสร้างทางสังคมแบบสมัยใหม่ที่ผลิตซ้ำทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นคนไร้ความสามารถ สูการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่าผ่านการแสดงออกเชิงวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับการศึกษาของเบญจมาศ ยศเสนา (2559) พบว่า “การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ” คือ การที่ผู้สูงอายุมีคุณค่าต่อตนเองหรือสังคมมากน้อยเพียงใดเกิดจากทัศนคติของบุคคลที่มีต่อผู้สูงอายุ โดยเกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ความเชื่อ ความรู้สึก และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดการเห็นคุณค่าในระดับที่แตกต่างกันในสังคมไทย ประเด็นที่ 2 กระบวนการสำคัญที่นำไปสู่การสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นตระหนักในคุณค่าของตนเอง ได้รับการยอมรับในคุณค่าจากชุมชนได้ ดังที่ Creighton, J. L. (2005) กล่าวถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมว่านอกจากจะเป็นกระบวนการที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้เข้าร่วมที่มีเป้าหมายร่วมกันแล้ว กระบวนการดังกล่าวยังส่งผลให้ผู้เข้าร่วมเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง อันเกิดขึ้นจากการสื่อสารแลกเปลี่ยนกันในกระบวนการโดยไม่มีการตัดสิน เกิดความรู้สึกการถูกยอมรับในคุณค่าและความสามารถจากทั้งตนเองและสังคม และประเด็นที่ 3 มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองและแนวคิดตามทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร เป็นกระบวนการที่สามารถทำให้ผู้สูงอายุเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง สามารถสร้างพลังในตนเองและนำไปสู่การสร้างพลังในชุมชนได้ การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุในระดับสังคม นับได้ว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา จากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง ทำให้มีการสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ของแต่ละสังคมให้มีความยั่งยืน เป็นการสนับสนุนบทบาทของผู้สูงอายุที่สำคัญที่มีต่อสังคมได้อีกด้วย โดยกระบวนการสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าของตนเอง และสามารถส่งต่อพลังสู่ชุมชนได้ เกิดจากการตื่นรู้ด้วยการยอมรับความรู้สึกและมีอิสระในการคิดนำไปสู่การตัดสินใจเลือกทางเลือกให้กับตนเองได้

ทำให้ผู้สูงอายุต้องการเปิดพื้นที่เพื่อส่งเสียงของตนเอง เปิดพื้นที่เพื่อแสดงศักยภาพ และยอมรับความสามารถของตนเองด้วยการวิพากษ์เชิงสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการเสวนา (Dialogue) แบบมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเพื่อสร้างการรับรู้ของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุได้อย่างมีพลัง (Freire, P., 2012; เณริกา เกิดนาศาร, 2563) สอดคล้องกับแนวคิดของประโยชน์ สงกลิ่น (2561) กล่าวถึงการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาพลังให้แก่ชุมชนจึงให้ความสนใจมีการศึกษามุมมองของการวิพากษ์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้สูงอายุผ่านการกระทำเชิงการสื่อสาร โดยผู้สูงอายุรวมกลุ่มเพื่อวิพากษ์อุดมการณ์ที่คนทั่วไปในสังคมยึดถืออยู่ นำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์เพื่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์เหล่านั้นอย่างยั่งยืน

2. แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน พบว่า แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนประกอบไปด้วย การทำความเข้าใจความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุรู้ในความสามารถของตนเอง การเปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถ และการสร้างบทบาทให้ผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งส่งผลให้เกิดการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มผู้สูงอายุสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ต่าง ๆ ของตนเองที่สร้างคุณค่าและเป็นประโยชน์ให้กับสังคมได้ เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมเรื่องการเสริมพลังในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ของ Koulaouzide, G.A. (2017); Daniele, L. (2017) ที่กล่าวถึงวิธีการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่แบบกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการดำเนินโครงการระยะยาวในการเรียนรู้ สามารถทำให้ผู้ใหญ่ใช้ประสบการณ์ตนเอง ประสบการณ์ปัญหา เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี และสนับสนุนให้เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจไปสู่การปลดปล่อยได้เป็นอย่างดี และสอดคล้องกับการศึกษาของอรรถรา ธรรมาธิกุล (2558) ที่กล่าวถึงการรวมกลุ่มของประชาชนเป็นลักษณะการจัดประสบการณ์ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดการเรียนรู้การทำงานซึ่งกันและกัน และมีการสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกันแก้ปัญหา วิเคราะห์ปัญหาร่วมกันเสริมกำลังใจให้แก่กัน ตลอดจนได้รับการเสริมความรู้ในเรื่องที่สนใจร่วมกันจนเกิดกระบวนการเชื่อมโยงขยายเป็นเครือข่ายแพร่ขยายออกไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่องนี้ได้องค์ความรู้ใหม่ คือ แนวคิดการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ไม่ได้เพียงแค่โครงการจัดตั้ง หรือการวางนโยบายของภาครัฐเกี่ยวกับการทำงานกับผู้สูงอายุ หากแต่เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้สูงอายุเอง ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน

กล่าวคือ การทำความเข้าใจความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุรู้ในความสามารถของตนเอง การเปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถ และการสร้างบทบาทให้ผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งการดำเนินการตาม 5 ขั้นตอนนี้จะส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์แห่งตัวตนของผู้สูงอายุ การสร้างจิตสำนึกในตนเอง การมองเห็นคุณค่าในตนเอง การสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเอง และการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ของตนเอง เมื่อผู้สูงอายุเกิดกระบวนการทัศนใหม่ที่มีต่อตนเองตามการประกอบสร้างดังกล่าวข้างต้น จึงส่งผลให้เกิดพลังในตนเองของผู้สูงอายุได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย “แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การกำหนดนโยบายส่งเสริมการดูแลผู้สูงอายุ นอกจากจะเน้นไปในเชิงการดูแลสุขภาพ และการใช้ชีวิต หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรภาคเอกชนควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจตนเอง รับรู้ในความสามารถ และมีบทบาทที่สำคัญในชุมชนที่ทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าของตัวเองได้
2. นโยบายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ควรเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการวางแผนนโยบายแบบบูรณาการของทุกภาคส่วน เช่น กรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐ รวมทั้งหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านตลาดแรงงาน เพื่อส่งเสริมการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมผู้สูงอายุสามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อสร้างคุณค่าให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเอง และสร้างพลังเชิงวิถีชีวิต การทำงาน หรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อื่น ๆ ในสังคมต่อไปได้ เช่น โครงการส่งเสริมการมีอาชีพด้วยการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ หรือกิจกรรมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมสุขภาพในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

ชิดชงค์ ส.นันทนาเนตร. (2560). *ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ฉบับปรับปรุง*. นครปฐม : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- เนริกา เกิดนาสาร. (2563). รูปแบบการศึกษาตามแนวคิดเปาโล แฟร์เร่ เพื่อพัฒนาศักยภาพและ
การรู้หนังสือของผู้ต้องขังสตรีในเรือนจำเขต 9. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษาดลอดชีวิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เบญจวรรณ อุปษฌาย์ และสุรวุฒิ ปัดไธสง. (2558). นักสิ่งแวดล้อมที่รู้คิด: สิ่งประดิษฐ์สร้างทางการ
ปกครองเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 11(2), 24-
43.
- เบญจมาศ ยศเสนา. (2559). การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน
(มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 9(1), 1-14.
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2561). นโยบายสาธารณะแนวการตีความ. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2553). *คุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบัน
พระปกเกล้า.
- สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ. (2559). ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันกับการต่อรองอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ.
วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2(2), 34-58.
- สุวิชา เป้าอารีย์. (2559). *ภาวะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย ปี 2559*. ศูนย์สำรวจความคิดเห็น
“นิด้าโพล” สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (อัดสำเนา)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). *คาดการณ์วัยแรงงาน ปี 2570*. กองสถิติพยากรณ์สำนักงานสถิติ
แห่งชาติ. (อัดสำเนา)
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2561). *การเตรียมการเพื่อรองรับสังคม ผู้สูงอายุของรัฐบาลพลเอก
ประยุทธ์ จันทร์ โอชา*. สลค.สาร (พฤษภาคม-สิงหาคม).
- อรรครา ธรรมาธิกุล. (2558). *การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาชุมชน*.
(วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.
- Avendano, M. & Cylus, J. (2019). *The economics of healthy and active ageing series: Working at Older Ages*. World Health Organization Regional Office for Europe. Copenhagen : Denmark.
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbook of research methods in psychology*, 2, 57-71.

- Creighton, J. L. (2005). *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement*. San Francisco : Jossey Bass Publisher.
- Daniele, L. (2017). *Discourses on Empowerment in Adult Learning: A View on Renewed Learning*. *IAFOR Journal of Education*, 5(2), 49-64.
- Freire, P. & Macedo, D. (2014). *Pedagogy of the Oppressed Paulo Freire*. Kindle Edition, 30th Anniversary Edition : Bloomsbury Academic.
- Freire, P. (2012). *Pedagogy of the oppressed*. Translated by Myra Bergman Ramos. New York : Continuum International Publishing Group.
- Koulaouzides, G.A. (2017). *Critical Reflection and Empowerment in adult Education Practice*. Rotterdam, Zuid-Holland, The Netherlands : Sense Publishers.